

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MONIKA KOCJAN

Skladenjske značilnosti verbalnega jezika in jezika kretenj

Diplomsko delo

Mentorica: red. prof. dr. Simona Kranjc

Univerzitetni študijski program
prve stopnje: Slovenistika dvodisciplinarno

Ljubljana, 2016

Zahvala

Za strokovno svetovanje in vodenje ob izdelavi diplomskega dela se najlepše zahvaljujem mentorici prof. dr. Simoni Kranjc.

Zahvala pa gre tudi očetu in mami, zaradi katerih je moje diplomsko delo s tako tematiko tudi nastalo. Hvala za vso podporo in pomoč ter omogočanje študija.

Hvala vsem ostalim, ki ste me v tem obdobju moralno podpirali ter mi omogočili osebno rast in drugačen pogled na svet in življenje.

Skladenjske značilnosti verbalnega jezika in jezika kretenj

Predmet preučevanja v diplomskem delu so najpogostejše jezikovne napake, ki jih prelingvalno gluhe osebe zaradi svoje slušne oviranosti in posledično slabšega poznavanja pravil rabe slovenskega knjižnega jezika delajo pri pisnem izražanju, in sicer na oblikoslovni in skladenjski ravni, kjer običajno prihaja do največjih napak oziroma odstopanj od norme. Napake so posledica različnih lastnosti prenosnikov, s katerimi usvajajo jezik gluhe in normalno slišče osebe, in sicer je tukaj poglobljen vidni prenosnik in ne slušni. Razvoj in učenje jezika pri gluhem otroku tako poteka drugače in počasneje kot pri normalno sliščem, je oviran in velikokrat nemogoč. Neslišče osebe za učinkovito medsebojno sporazumevanje uporabljajo kretnje, torej vizualni jezik s telesno in obrazno mimiko. Njim je prvi jezik znakovni jezik in ne slovenski knjižni jezik. Ubeseditev znakovnega jezika predstavlja zanje veliko oviro, saj je treba pri pisnem izražanju uporabljati različna slovnična pravila, ki so za gluhe kompleksna in težko razumljiva, saj gre za učenje drugega oz. tujega jezika. Posledica tega so številne napake v dejanski rabi jezika.

Ključne besede: slušna oviranost, vidni prenosnik, učenje jezika, slovenski znakovni jezik, slovnična pravila

Abstract

Syntactic features of verbal and sign language

The main subject of study in diploma are the most frequent linguistic mistakes, that are made by prelingual deaf people caused because of their auditory impairment and consequently worse knowledge of usage rules of Slovene language in written communication, namely on morphological and syntactic level. In these two levels is to sense the biggest mistakes and deviations from the norm. The mistakes are consequences of several predispositions of transfers, with which can the deaf and normal hearing people assimilate the language. The most important is the visual transfer and not auditory as by the hearing person. The development and language learning by deaf child is proceeding different and slower, it is often even stymied and impossible. For effective mutual communication, deaf people are using the sign language, which means body and facial expression. The first language for them is the sign language and not Slovene language. The verbalisation of the sign language is a big problem, because of several grammatical rules, which are complicated and hard to understand. It needs to be

exposed, that here is about learning language as the second and foreign respectively. Consequently there are numerous mistakes in the actual language usage.

Key words: auditory impairment, visual transfer, Slovene sign language, grammatical rules

Kazalo

1	Uvod	7
2	Teoretični del	8
2.1	Komunikacija	8
2.2	Komunikacijska sredstva	9
2.3	Jezik	9
2.4	Razvoj jezikovnih zmožnosti pri otrocih	10
2.5	Razvoj jezika pri gluhih otrocih	10
2.6	Učenje jezika pri gluhih osebah	11
2.7	Slovenski knjižni jezik in slovenski znakovni jezik	12
2.8	Jezikovne težave in napake – odstopi od norme slovenskega jezika	14
2.9	Slovnične oblike	16
2.10	Skladnja in oblikoslovje	16
3	Empirični del	19
3.1	Metoda	19
3.2	Raziskovalna vprašanja	19
3.3	Vzorec	19
3.4	Pripomočki	19
3.5	Postopek	20
3.6	Kohezivnost in koherentnost zgodb	20
3.6.1	Koherentnost - pomenski odnosi med povedma	21
3.6.2	Kohezivnost	22
3.7	Rezultati	25
3.7.1	Kvalitativna analiza z vidika koherentnosti in kohezivnosti	25
3.8	Oblikoslovje in skladnja	26
3.8.1	Napake v oblikoslovju:	27
3.8.2	Napake v skladnji:	29
3.9	Interpretacija rezultatov	32
4	Sklep	35
5	Povzetek	37
6	Viri in literatura	38
7	Izjava o avtorstvu	40
8	Priloge:	41

Kazalo slik

Slika 1: Cinderella story sequencing pictures (Education.com, 2015).....	20
--	----

Kazalo tabel

Tabela 1: Uporabljeni konektorji	25
--	----

1 Uvod

Da bi se lahko normalno sporazumevali, ljudje za medsebojno komunikacijo največkrat uporabljamo glasovni govor, ki pa je le ena od možnosti načinov, kako prenesti informacijo od ene osebe k drugi. Tako se sporazumevajo normalno sliščeči, medtem ko gluhi uporabljajo njim bližji in lažje sprejemljiv znakovni jezik oziroma kretnje. Posledica slušne oviranosti je ta, da se prelingvalno gluhi otroci jezika ne morejo učiti po slušni poti, temveč večino informacij sprejemajo z drugimi čuti, torej vidno in tipno. Na podlagi določenih kretenj in neverbalnih znakov gluhi otroci tako širi svoj besedni zaklad in usvaja prvine jezika. To poteka bistveno počasneje kot pri normalno sliščem otroku, ki navadno spregovori že po prvem letu starosti.

Skromno znanje in poznavanje jezika ter njegovih pravil rabe se odraža tako pri pisni kot tudi pri govorni komunikaciji gluhih oseb. Namreč zaradi slušne prikrajšanosti gluhe osebe jezika nikoli ne morejo usvojiti v popolnosti, kot so na primer slovnična pravila, na podlagi katerih bi jezik lahko pravilno uporabljali. V nasprotju z normalno slišječimi, ki že na podlagi posluha pravilno povezujejo besede v višje enote in lahko tako tvorijo koherentno in kohezivno dobra besedila, ki so brez večjih slovničnih napak.

V diplomskem delu se bom posvetila napakam v oblikoslovju in skladnji, ki se pojavljajo pri pisnem izražanju prelingvalno gluhih oseb. Po teoretičnem uvodu bom v empiričnem delu diplomskega dela dala poudarek dvem od sedmih kriterijev besedilnosti, to sta koherenca in kohezija, ter na podlagi tega preverila in ocenila izbrana besedila. Izbrala bom koherentno in kohezivno najboljše in najslabše ocenjeno besedilo ter ju kvalitativno analizirala. Nato bom vseh enajst besedil, ki so jih tvorile naključno izbrane prelingvalno gluhe osebe na podlagi ilustracije pravljice o Pepelki bratov Grimm, razčlenila na nepravilnosti, ki se pojavljajo v oblikoslovju ter skladnji. Pri tem se bom navezovala na članek Nicole Kuplenik *O jezikovnih napakah pri pisnem izražanju gluhih srednješolcev* (Kuplenik, 1999), po kateri bom povzela merila za razvrstitev napak.

Na koncu bom skušala odgovoriti na zastavljena raziskovalna vprašanja, kako koherentna in kohezivna so napisana besedila, ali se pri mlajših gluhih ugotovi manj napak kot pri starejših in od česa je lahko to odvisno ter ali so besedila kohezivno slabša kot koherentna, saj je pri koheziji ključno dobro poznavanje slovničnih pravil in njihova pravilna raba pri pisnem izražanju.

2 Teoretični del

2.1 Komunikacija

Komunikacija je posameznikova temeljna potreba, ki ga ločuje od drugih živih bitij, kar pomeni, da gre za tvorjenje in sprejemanje različnih sporočil, preko katerih s čustvi, mišljenjem in ravnanjem vplivamo na okolje, v katerem živimo. Pri tem sta verbalni jezik in govor zgolj ena od ponujenih možnosti oblik komuniciranja. Tega pa nikakor ne moremo skrajšati samo na glasovni govor, ki ga uporablja večina ljudi. Pri tem imamo v mislih gluhe in naglušne osebe, katere poleg omenjenega načina komunikacije uporabljajo še znakovni jezik (kretnje), ki za večino predstavlja osnovno sredstvo komunikacije in ga imajo za svoj materni jezik. Poleg tega uporabljajo še druge oblike komunikacije, kot na primer odgledovanje, pisanje, risanje, mimiko, poslušanje s slušnim aparatom, prstno abecedo ipd., da se lahko normalno sporazumevajo z okolico. Gre za znakovno komunikacijo, in sicer za vizualni jezik s telesno in obrazno mimiko z lastnimi slovničnimi pravili. Neslišči ga med sabo uporabljajo spontano, tako kot slišči za medsebojno komuniciranje uporabljajo govor (Podboršek, 1992).

Ko je govora o komunikaciji, imamo v mislih sporazumevanje s svetom okoli sebe. Takoj, ko je otrok rojen, začne zaznavati okolje okrog sebe in se z njim spontano sporazumevati. To, da svet zaznava, sporoča s smehom, jokom in različnimi glasovi. Otrok se neprestano uči in s pomočjo sporazumevanja preverja, ali stvari pravilno dojema in razume ter se nanje primerno odziva. Pri gluhem otroku je malo drugače. Otrok večino informacij sprejme vidno in tipno, kar pomeni, da je opazovanje okolja še toliko bolj bistvenega pomena. Gre za opazovanje predmetov, gibanja ter spremljanje kretenj, premikanja ustnic in obrazne mimike. Vibracije, ki prihajajo iz okolja, čuti s telesom, na primer petje, govor, glasbo, ulični ropot ipd. Neslišči otrok se torej s starši in okolico ne more sporazumevati po slušni poti, kot je logično za vse normalno slišče. Kot navaja K. Krajnc (2001), dandanes poznamo učinkovit način za komunikacijo z otroki. To so t. i. otroški znaki, torej neverbalni simboli, s katerimi komuniciramo in posledično na nek način tudi gradimo jezik. Tudi otroci bi se radi sporazumevali oziroma se odzivali okolici, ampak so besede preveč kompleksne, da bi jih lahko tako zgodaj izgovarjali, zato so te nadomeščene z različnimi simboli in znaki. Slišči otrok sčasoma te znake pretvori oz. zamenja za govor in jih ne ohrani v spominu.. Za gluhega otroka je znakovni jezik osnovni in primarni jezik, ki ga pozneje, ob procesu učenja govora, nadgradi s slovenskim jezikom (Krajnc 2001: 9-11).

2.2 Komunikacijska sredstva

Pri sprejemanju informacij iz okolja samo po slušni poti so gluhi močno prikrajšani, zato so se primorani posluževati drugega načina, da bi bili pri tem kar se da uspešni.

Na podlagi dolgoletnih raziskav jezika gluhih je bilo ugotovljeno, da je znakovni jezik poseben sistem sporazumevanja, ki se izraža s kombinacijo različnih znakov in svojimi skladenjskimi pravili. Znakovni jezik so za lastne potrebe razvili gluhi.

Navadno se slišači sporazumevajo z govorom, ki je primarna oblika komunikacije. Spremljajo ga neverbalna sredstva, kot so prozodične prvine ipd., in vidne prvine govora, na primer kretnje, mimika, ... ter sredstva, ki jih prenašajo preko vidnega prenosnika. Da bi izboljšali razumevanje povedanega, pa si pomagajo še z uporabo gest in mimike. To pomeni, da so deli telesa, kot so prsti, roke in obraz, izredno uporabno sredstvo pri medsebojnem komuniciranju. Gluhi in naglušni sicer lahko malo slišijo s pomočjo slušnega aparata, a nikoli tako dobro kot slišači. Ravno zato je izrednega pomena to, da je govorjena informacija oz. sporočilo čim bolj vidno. Navadno je pri tem najboljše, da se uporabi kombinacija različnih metod, saj gluhi v komunikaciji z ostalimi uporabljajo različne načine, in sicer: prstno abecedo, kretnje, mimiko, odgledovanje, poslušanje, govor, pisanje, risanje, ... (Podboršek, 1990: 15).

2.3 Jezik

Jezik je socialna struktura, ki omogoča komunikacijo, in širši kulturni pojav. Pri tem ne moremo reči, da je jezik skupek povedi, ki bi se v njem lahko pojavile, temveč množica pravil, na podlagi katerih so te povedi v nekem jeziku tvorjene (Kuplenik, 1999: 50).

Človek oz. vsaka ljudska skupnost zavedno ali pa nezavedno znotraj svojega okolja ustvari svoje sredstvo za sporazumevanje in ustvarjanje, ki bo zadovoljevalo potrebe za uspešno medsebojno komunikacijo. Sčasoma to prilagaja zahtevam in svojim potrebam. Iz tega je moč zaključiti, da je nemogoče trditi, da imamo na eni strani razvite kultivirane, na drugi strani pa zaostale in primitivne jezike, saj je vsak naravni jezik primeren in prilagojen za potrebe skupnosti in kulture, ki jima pripada (Bauman in ostali, 2009: 7).

Te množice različnih pravil se ljudje naučimo v zgodnjem obdobju življenja, in sicer iz raznih jezikovnih podatkov, ki jih vsakodnevno slišimo. Gluhi so za to prikrajšani, kar pomeni, da se morajo jezika učiti na umeten način, kot bi se na primer učili tujega jezika, in tudi bolj pozno od normalno slišačih, kar pomeni, da je lahko tisto kritično obdobje za učenje nekega jezika že zamujeno. Posledica te t. i. »umetne poti« učenja jezika je ta, da jim tako ni na voljo dovolj

širok nabor podatkov, da bi lahko možgani sami razbrali strukturo jezika (Kuplenik, 1999: 50-55).

2.4 Razvoj jezikovnih zmožnosti pri otrocih

Pri jezikovni zmožnosti gre za slovnično in sporazumevalno ali pragmatično zmožnost. Že takoj, ko se otrok rodi, se vzpostavlja med novorojenčkom in starši povezanost preko gest in vokalizacije. S tem je otrok veliko prej vključen v pogovor, kot pa je razvita slovnica jezika. Pragmatična zmožnost se pri otroku pojavi prej, četudi še ni sposoben uporabljati verbalnih sredstev. Ker ima otrok zelo dobro razvit vidni sistem, je to najboljša osnova za učenje jezika (Kranjc, 1999).

2.5 Razvoj jezika pri gluhem otroku

Razvoj jezika bi lahko označili kot neko sestavljanje, ki za popolno sestavljeno sliko zahteva različne majhne delčke. Za posameznika je prvi jezik tisti, ki ga sliši in se ga uči od rojstva. Za nesliščega to ni verbalni jezik okolja, v katerem živi, na primer slovenščina, temveč znakovni jezik, ki pa se tudi razlikuje glede na to, v katerem okolju je bil razvit in se v njem uporablja. Neslišči za svoj prvi jezik smatrajo znakovni jezik (Krajnc, 2001: 75).

Izpostaviti se mora dejstvo, da razvoj jezika pri gluhem otroku poteka na drugačen način kot pri normalno sliščem. Učenje jezika po slušni poti imenujemo tudi naravno usvajanje, ker naj bi otrok po slušni poti sprejemal jezik in se učil njegovega besedišča in strukture. Kasneje se mu pridruži učenje jezika, ko otrok vstopi v institucijo. Zaradi slušne prizadetosti pa tak način nikakor ne ustreza gluhim osebam, saj bi bil način tega učenja zelo mučen ali pa celo nemogoč, kajti tako bi zelo počasi usvajali pojme, struktura slovnice ne bi bila v celoti usvojena in tudi vseh informacij ne bi mogli dobiti (Peljhan, 2007: 17-18).

Vedeti je treba, da normalno slišči otroci systemske osnove pridobijo že pred prvim letom starosti. Po enem letu, ko otrok že začne govoriti, se njegov besedni zaklad že širi z različnimi novimi vsebinami. Drugače je pri gluhih otrocih, saj razvoj jezika ni samo počasnejši, temveč tudi oviran in v nekaterih primerih nemogoč, saj je pri prelingvalno gluhih¹ osebah, to je osebah,

¹»Prelingvalna gluhotata je gluhotata, ki nastane pred razvojem jezika; prelingvalno gluhi se torej rodijo gluhi ali iz različnih vzrokov oglušijo v prvem letu ali dveh. Zanje je značilno, da večinoma ne razvijejo osnov jezikovnega sistema, zato je njihovo jezikovno izražanje večinoma strukturalno pomanjkljivo« (Kuplenik, 1999: 169).

ki so sluh izgubile še pred fazo, ko sta usvojena jezik in govor, opaziti, da jezikovnega sistema pri izražanju ne morejo nikoli usvojiti v celoti. To pomeni, da jezikovno znanje, ki ga dobivajo v teoriji in praksi, vedno ostane v razkropljenih in nepovezanih koščkih, ki se nikoli v celoti ne povežejo pravilno (Kuplenik, 1999: 42).

Razvoj jezika najbolj napreduje s pomočjo učinkovite komunikacije, zato je ključnega pomena to, da se pri nesliščem otroku začnejo znakovno-jezikovne sposobnosti razvijati v zgodnji dobi otroštva, kar pomeni, da se mora glasovna oblika (po oralni poti) »umakniti« znakovni. Osnovna podlaga za učenje glasovnega jezika je zvok, ki pa ga gluhi niso sposobni slišati oz. ga slišijo v zelo popačeni obliki, zato je kretalni oz. znakovni jezik za njih najboljši način za učenje in seveda za to, da vzpostavijo komunikacijo s svojimi bližnjimi in okoljem. Vse dokler je za otroka sprejemanje informacije pomembnejše od izražanja, mu je treba omogočiti, da je to sprejemanje kar se da jasno in nazorno. Treba je poudariti, da so kretnje gluhim otrokom bolj razumljive in jasne, veliko bolj kot način, ki ga uporabljajo slišči, in sicer verbalno sporazumevanje. Zato lahko gluhi otroci s kretnjami hitreje dojemajo nove stvari in se učinkoviteje učijo (Podboršek, Sikošek, 2000: 92).

2.6 Učenje jezika pri gluhih osebah

Glavno izhodišče pri učenju slovnice je govorica, in sicer gre pri gluhih osebah za govorico kretenj. S kretnjami si izrazi sledijo v nekem zaporedju dojetja pojavnosti in predmetnosti. Izrazi se v tem smiselno zaporedju kretenj skladajo v organizirano razvrstitev, s katero se tem ubesedenim izrazom opredeli funkcijo in položaj. S to vlogo besede v besedilu pa se besedi avtomatsko predpiše določena oblika. Besedna oblika je potemtakem vezana na določeno vlogo te besede v besedilu. Da bi slovnične oblike pravilno pisno uporabili v konkretnem besedilu, morajo gluhi do tega priti s pomočjo pisne ubeseditve svojih kretenj. Naslednja stopnja je ta, da se osmisli uporaba besedne oblike glede na funkcijo v danem besednem okolju. Opismenjevanje gluhih bi se moralo udeleževati kot večstopenjsko uzaveščenje jezikovnega sistema in jezikovne norme (Žele, 2007).

»1. Z naravnim skladanjem besed;

2. S seznanitvijo z osnovami tvorjenja besed glede na skladenjske vloge teh besed v potencialnih besedilih - besede z določenimi besedotvornimi in oblikotvornimi lastnostmi so v

vlogi udeležencev ali pa dogodkov oz. procesov, ki udeležence ustrezno organizirajo. Na ustrezno tvorjeno besedo se vežejo tudi njene oblikoslovne lastnosti, vezane na spreganje glagolov ali sklanjanje samostalnikov;

3. Skloni morajo biti predstavljeni kot izrazni označevalci (skladenjsko)pomenski vlog, ki jih opravljajo v sporočilih - tj. označujejo pretežno ciljnost (iskati torbo), rezultativnost (narediti torbo), spremstvenost (prositi s torbo), mestnost (imeti v torbi) ali zgolj prisotnost določene predmetnosti (imeti torbo);

4. Kot nadgradnjo k uzaveščanju in utemeljevanju pravopisa je nujno dodati še razlikovanje zvrsti jezika, vedenju o značilnostih in rabi zbornega jezika (nasproti pogovornemu jeziku in narečjem) in seveda obvladovanje jezikovnih posebnosti svoje stroke. Obvezni spremni del opismenjevanja mora biti privzgajanje bralnih navad in s tem omogočanja poseganja po različnih tipih besedil, tako leposlovnih kot strokovnih« (Žele, 2007).

2.7 Slovenski knjižni jezik in slovenski znakovni jezik

»Slovenski knjižni jezik je najvišja in najbolj uzaveščena zvrst slovenskega jezika. Ima narodnozdrževalno in narodnopredstavno vlogo, saj ga gojimo kot vsenarodno sredstvo sporočanja. Za knjižni jezik je značilno, da se počasneje spreminja od neknjižnih oblik jezika« (Toporišič, 2008: 205).

Slovenski znakovni jezik je naravni jezik gluhih in njihov prvi jezik. Je način, s katerim se sporazumeva največ odraslih gluhih oseb. Od slovenskega knjižnega jezika se znakovni jezik razlikuje enako kot vsi drugi tuji jeziki med sabo, in sicer v slovnici, besedišču in pomenskosti. Slovenski znakovni jezik velja za samostojen in naraven jezikovni sistem, vendar pa zborna oblika tega jezika še ne obstaja. Ko je govora o slovenskem znakovnem jeziku, dejansko govorimo o jeziku manjšine (Globačnik, 2000: 99-104).

»Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije (ZDGNS) od leta 1979 sistematično deluje na področju razvoja in uveljavitve SZJ, ki je leta 2002 postal tudi uradni jezik gluhe manjšine v Sloveniji« (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije, 2014).

Na drugi strani pa je slovenski knjižni jezik, ki pa je jezik večine in hkrati tudi uradni jezik. To, kar pri govornem jeziku izražajo besede, je v jeziku kretenj izraženo s kretnjami. Enako kot obstaja v govorjenem jeziku več besed za en ali podoben pomen, obstajajo tudi v znakovnem jeziku različne kretnje za isto besedo. To pomeni, da je tudi znakovni jezik jezik z bogatim

besediščem, pri čemer so razlike v sopomenskih kretnjah zanemarljive in nimajo bistvenega vpliva na pomen. V različnih socialnih zvrsteh imamo tudi narečne kretnje, slengizme in žargonizme. Pri otrocih pa je v največji meri prisotna obrazna mimika (Globačnik, 2000: 99-104).

Slovenski knjižni jezik gluhi dojemajo tako, kot slišči dojemajo nek tuj jezik. Zanje je slovenščina torej drugi oziroma tuj jezik, saj je njegov temelj glasovno-pisni govor. Bistveni pogoj za usvojitev glasovnega govora pa je sluh, za katerega so neslišči prikrajšani. Zato so zanje toliko pomembnejše vidne prvine izražanja, kar pomeni, da znakovni jezik namesto akustičnih proizvaja vizualne signale, saj mu glasovni ne predstavljajo ničesar. Z eno kretnjo dobi gluha oseba veliko vprašanj, kajti ta je vidna in mora predstavljati nek specifičen pojem oziroma pomen. Vendar pa gluhe osebe ni možno opismeniti, če ta ne pozna slovnično-semantično-skladenjskih pravil znakovnega jezika in s tem tudi ni mogoče, da bi lahko spoznala verbalni jezik. Prav tako pa se pojavijo težave pri učenju knjižne slovenščine, če neslišča oseba pomanjkljivo pozna slovenski znakovni jezik. Posledično je s tem oteženo tudi sporazumevanje z okolico. Če je jezikovno znanje preskromno, sta onemogočena kognitivno-intelektualni in čustveno-socialni razvoj (Bauman in ostali, 2009: 5).

Znakovni jezik je sistem znakov oz. kretenj. Gre za živ jezik, ki je zelo kompleksen in strukturiran.

»Slovenski znakovni jezik (SZJ):

- je samostojen,
- drugačen od knjižne slovenščine,
- z visoko razvitim manualno-vizualnim načinom izražanja,
- s specifično skladnjo,
- ima drugačna oblikoslovna in besedotvorna pravila,
- ne more se uporabljati hkrati z govorjeno slovenščino,
- uporabljajo ga odrasli gluhi, slišči otroci gluhih staršev, gluhi otroci, tolmači, profesorji v zavodih za gluhe in naglušne v vzgojno-izobraževalnem procesu« (Bauman in ostali, 2009: 10).

Pri znakovnem jeziku je bistveno to, da je sestavljen iz sistema znakov, t. j. kretenj. S kretnjami se lahko izraža vsa zunajjezikovna dejanskost, in sicer z gibi rok in telesa, z mimiko in prstno abecedo, ki je na nek način dopolnitev kretnje in z njo se lahko izrazijo pojmi, za katere kretnja ne obstaja (Bauman in drugi, 2009: 10).

Pravila skladnje se v znakovnem jeziku realizirajo drugače kot v verbalnem: (npr.: SKJ: *Deček je splezal na drevo.* > SZJ: *deček drevo plezati*). Skladnja velja za najtežjo jezikovno ravnino in je najbolj pomembna pri procesu usvajanja določenega jezika. Možno je govoriti tudi o specifičnih slovničnih in skladenjskih slovničnih pravilih znakovnega jezika, in sicer pri dvakratni oz. večkratni ponovitvi kretnje, s katero sta označena množina samostalnika ali pa glagolski vid. Tudi ženski spol je označen z dodatno kretnjo. Zanimivo je tudi to, da se lahko za samostalnik in glagol pojavi enaka kretnja, samostalnik dobimo na ta način, da se kretnji za glagol doda še kretnja za osebo. S posebno kretnjo je zaznamovan tudi glagolski čas (Bauman in ostali, 2009: 13).

2.8 Jezikovne težave in napake – odstopi od norme slovenskega jezika

Dokazano je, da gluhi nikoli ne usvojijo verbalnega jezika tako dobro, da bi bila njegova raba suverena ter bi bili pri tem samostojni in bi lahko neodvisno funkcionirali v določenih situacijah. Po raziskavah sodeč, naglušni otroci v razvoju jezika od slišočih zaostajajo dve leti, gluhi pa kar do pet let. Izredno težko razumljive so za gluhe besede, ki imajo več različnih pomenov, predvsem pa abstraktni pojmi, pregovori in fraze, katerih pomena nikakor ne morejo »razvozlati« (Bauman in ostali, 2009: 18, 22).

Težav z jezikom nimajo samo prelingvalno gluhe osebe, temveč tudi naglušni, težje naglušni ter tudi tisti, ki so sluh zaradi različnih razlogov izgubili pozneje. Največje jezikovne težave pa se vsekakor pojavljajo pri prelingvalno gluhih osebah (Kuplenik, 1999: 50).

Ker so razlike med verbalnim in znakovnim jezikom tako velike, predvsem v oblikoslovju in skladnji, prihaja pri pisnem in govornem izražanju gluhih do odstopov od norme slovenskega knjižnega jezika na skladenjski, oblikoslovni, besedoslovni in besedotvorni ravni ter tudi pri pravopisu (Bauman in ostali, 2009: 18).

Obstaja vrsta pojavljajočih se jezikovnih napak, ki so odvisne od različnih dejavnikov. Glavno je to, da jezik pri večini oseb ni prikazan kot celota, temveč kot neka množica drobcev, ki med sabo niso povezani in ostanejo v spominu zaradi stalnega učenja jezika (Kuplenik, 1999: 51).

Najbolj se napake odražajo pri pisnem izražanju, posebej še na oblikoslovni in skladenjski ravni ter pragmatični ravni. Najpogosteje se napake kažejo v rabi besed, napačni vezavi predlogov, v sklonskih končnicah in na ravni glagolskih oblik. Kar zadeva besedilno raven, pa se pojavljajo največje težave pri razumevanju danega besedila ter pri tvorjenju koherentno in kohezivno pravih povedi. To pa je vsekakor posledica gluhot, saj moramo vedeti, da slišče osebe informacije sprejemajo mimogrede s pomočjo pogovora, različnih medijev ipd., gluhim pa je na voljo le tista informacija, ki je namenjena neposredno njim (Kuplenik, 1999: 50, 51).

Pri jezikovnih napakah, ki jih delajo gluhi, je težko natančno opredeliti vsako, saj te niso »čiste« napake, ampak gre za večplastno rabo jezikovnih sredstev, na primer: glasoslovno-oblikoslovno: *pomagal sem moja mama* – napačna raba sklonske oblike; oblikovno-skladenjsko: *šel sem na gledališče v nogometu* – napaka je pri dvojni uporabi glagolske oblike: *šel sem gledat* (Kuplenik, 1999: 42, 43).

»Najpogostejše napake, ki se ponavljajo, so na primer:

- uporaba napačne besede za določen pomen,
- uporaba nebesed,
- napačno sklanjanje v stavčni rabi-položaj je podoben kot pri tujejezičnih,
- neustrezna pretvorba odvisnikov - izpuščanje veznika in uporaba manj ustreznih pretvorb,
- neustrezna uporaba vezniških besed in predlogov,
- mešanje oblik za spol pri samostalniku in glagolu,
- mešanje glagolskih kategorij ipd« (Bauman in ostali, 2009: 18).

Še vedno pa se največ napak v jeziku pojavi pri skladnji, in sicer se pojavljajo naslednje nepravilnosti:

- »- napačna tvorba besednih zvez,
- neustaljeni skladenjski vzorci,

- napačen besedni red,
- napačno pozaimljanje,
- napačna tvorba s pomožnim glagolom,
- napačna tvorba zloženih povedi itd« (Bauman in ostali, 2009: 18).

2.9 Slovnične oblike

Slovnične oblike je gluhih zelo težko približati, saj vsaka beseda, ki ima drugačno končnico, gluhih predstavlja novo besedo. Spoznanje, da končnica ne spremeni pomena besede, dosežejo z vajo čez čas ali pa v nekaterih primerih celo nikoli.

Na primer: slovnični obliki rodilnik in tožilnik si bodo nesliščeči najlažje zapomnili s pomočjo glagolov (*poslušam – ne poslušam*), to pomeni s pomočjo zanikanja. Tako jim postane jasno, da kdaj pride tudi do zamenjave končnic, izpada kakšnega glasova, dodajanja, podaljšanja, ipd. Pri sklanjanju si pomagajo s pomočjo vprašalnic, ki so jim dodani različni glagoli. Precej problemov pa se pojavi pri rabi dvojine in množine ter pri spreganju in sklanjanju.

Da bi lažje razumeli kategorijo časa (preteklo, sedanje, prihodnje dejanje), morajo večkrat ponoviti pomen glagolskega časa, na primer pri pomenu glagolske oblike in kombinacije s prislovom *včeraj, danes, jutri*.

Kar precej težav pa se pojavi tudi pri zloženih povedih, torej pri priredju in podredju, in sicer zato, ker je besedni zaklad nesliščih veliko skromnejši v primerjavi z normalno slišječimi, saj je pri gluhih problem, kako izraziti logične povezave oz. pomenske odnose.

Zanimivo je, da se veznike in predloge gluhi učijo na pamet, a pri tem ne razumejo dejanske vsebine in pomena. To pa zna biti velika ovira pri sporazumevanju, kajti vezniške besede so zelo pomembne še posebej pri govoru in pisanju, saj predstavljajo različna razmerja med stavki oziroma povedmi (Repnik, 1999: 32–33).

2.10 Skladnja in oblikoslovje

Kot že rečeno, imajo gluhi največ jezikovnih težav ravno pri skladnji in oblikoslovju. Tovrstne napake srečamo pri vseh slušno prizadetih osebah, predvsem pa pri prelingvalno gluhih. Velikokrat je težko razbrati, ali gre pri napakah za napako v glasoslovju in pravopisu ali pa gre za oblikoslovno napako. Tukaj se največ anomalij pojavi pri napačni rabi sklonskih in časovnih oblik. Pogosto se te napake zgodijo tudi zaradi površnega ali napačnega prepisa oz. slabega

razumevanja govora. Najbolj pravilna raba je pri vzorcu, ki je v celoti utrjen. Na primer: **avtobus** je prišel ob ..., **imeli smo** izlet ... Da gluhi slabo razumejo različne oblike neke besede, je najbolj razvidno pri glagolih, na primer: jem – jesti. Zanje sta to dve besedi z različnima pomenoma (Kuplenik, 1999). Kar zadeva skladijsko ravnino, je največji problem v tem, da se v jeziku oz. konkretno v besedilu uporabljajo nepolnopomenske oz. funkcijske besede, ki nimajo predmetnega pomena. To so na primer različni členki, fraze, mašila in nekateri vezniki, ki so zanje enostavno prezahtevni. Posledica tega nerazumevanja in nepoznavanja je potem napačna raba, kar je najbolj razvidno pri vrivanju različnih pomožnih besed na mesta, kjer ne bi smele biti, ali pa se določene oblike ponavljajo. Pri tem gre za nepolnopomenske besede oz. slovnične pomožne besede, na primer predloge veznike, členke in medmete. Tisti, ki jim je pisno izražanje zelo velik problem, uporabljajo celo besede, ki nimajo nobenega smisla (Kuplenik, 1999).

Kot že napisano, imajo gluhi pri pisnem izražanju največ težav z oblikoslovno in skladijsko ravnino, kar je posledica pomanjkljivega besedišča. V nadaljevanju so naštet le nekatera področja v jeziku, kjer so napake pri izražanju najpogostejše.

Oblikoslovne napake:

»- *mešanje spolskih oblik pri samostalniku in glagolu;*

- *izbira napačne števniske oblike;*

- *mešanje besednih vrst;*

- *napake pri uporabi samostalniških oblik so – napačno sklanjanje nove, še neznane besede, mešanje številskih oblik, mešanje samostalnikovih krajevnih oblik;*

- *mešajo se tudi glagolske kategorije – vidski pari (dovršna in nedovršna oblika glagola), neuporaba proste pripone se/si, številске oblike, časovne oblike, naklonske oblike.*

Napake v skladnji:

- *napačna tvorba besednih zvez;*

- *neutrjeni skladijski vzorci;*

- *mešanje vzorcev;*

- *odvečna raba pomožnika;*
- *napačno naštevanje oziroma napačno povezovanje stavkov v zložene povedi;*
- *težave z vezniki oziroma napačna tvorba odvisnikov;*
- *napačen besedni red;*
- *težave z glagoli s prostostoječo pripono se/si;*
- *problematična je tvorba s pomožniki;*
- *pozaimljanje je za gluhe eno najtežjih poglavij, uporaba je otežena zaradi nerazumevanja»*
(Kuplenik, 1999: 173-175).

Zelo veliko težav se pojavlja seveda tudi pri dveh pomembnih segmentih skladnje, to sta kohezija in koherenca besedil, ki jih tvorijo neslišne osebe.

Primeri vseh zgoraj navedenih jezikovnih težav, ki jih imajo pri (pisni) komunikaciji prelingvalno gluhe osebe, bodo razdelani v empiričnem delu diplomskega dela.

3 Empirični del

3.1 Metoda

V empiričnem delu sem želela podrobno raziskati napake na oblikoslovni in skladenjski ravni, ki jih gluhe osebe nehoti delajo pri pisnem izražanju. Da bi dobila vsebinsko podobne zgodbe, sem se odločila, da bo vzorec izbranih pisal na podlagi istega slikovnega gradiva. Po prejemu vseh besedil sem se lotila deskriptivne in komparativne vrste raziskav, in sicer želela sem opisati oz. ugotoviti jezikovno stanje pri tem vzorcu. Besedila sem med sabo primerjala in jih razvrstila po kriterijih od najboljšega do najslabšega. V prvem delu empiričnega raziskovanja je bila narejena kvalitativna analiza kohezivnosti in koherentnosti zgodb, v drugem pa razvrstitev oblikoslovnih in skladenjskih napak.

3.2 Raziskovalna vprašanja

Da bi ugotovila, kje in na kak način se napake pojavljajo v besedilih gluhih oseb, sem si postavila več raziskovalnih vprašanj, in sicer kako koherentna in kohezivna so besedila, ali se pri starejših osebah pojavi več napak kot pri mlajših, ali so besedila koherentno boljša kot kohezivno, saj je pri koheziji ključno dobro poznavanje in pravilna uporaba slovnice, kar pa je zaradi slušne oviranosti pri prelingvalno gluhih osebah največkrat zelo slabo.

3.3 Vzorec

Za analizi del diplomskega dela sem v raziskavo vključila 11 različno starih prelingvalno gluhih oseb, od šoloobveznih do upokojenih.

3.4 Pripomočki

Da bi dobila prosto napisano besedilo za nadaljnje preučevanje, sem uporabila tri ilustracije, na katerih si dogajanje časovno sledi, in sicer je šlo za vsem zelo dobro znano pravljico o Pepelki bratov Grimm. Gluhi so se morali preizkusiti v pisanju pripovedovanja zgodbe, in sicer napisati so morali spis na podlagi slikovnega gradiva.

Slika 1: Cinderella story sequencing pictures (Education.com, 2015).

3.5 Postopek

Naključno izbranemu gluhemu vzorcu ljudi je bila poslana ilustracija (zgoraj) s prošnjo, da na podlagi te opišejo dogajanje oziroma tisto, kar vidijo in kaj si razlagajo, da je na sliki. V pomoč so jim bile dane tudi ključne besede, in sicer *Pepelka*, *Dobra vila* in *princ*. Zgodba naj bi bila dolga približno od 100 do 200 besed. Osebe so pisale individualno vsaka zase. Ko so bila vsa besedila napisana, sem jih z vidika koherentnosti in kohezivnosti na podlagi kriterijev za ocenjevanje zgodbe, povzetih po Marjanovič-Umek, Fekonja in Kranjc (2004: 50-52), tudi analizirala.

3.6 Kohezivnost in koherentnost zgodb

Za ocenjevanje zgodb, napisanih na podlagi slikovnega gradiva, sem uporabila kriterije za ocenjevanje koherentnosti in kohezivnosti zgodbe, povzetih po Marjanovič-Umek, Fekonja in Kranjc (2004: 50-52).

Koherenca in kohezija sta dva od sedmih kriterijev besedilnosti. Pri koherenci je pomemben način, kako so komponente besedila med sabo dostopne in relevantne. Najpomembnejša je torej kontinuiteta smislov (Dressler in de Beaugrande, 1992:13). Gre za pomenske odnose med povedma. Kohezija pa se nanaša na jezikovne izraze, s katerimi se posamezni deli besedila povežejo in tako v besedilu ustvarijo logično razmerje med vsebino. Pri tem gre na primer za uporabo raznih veznikov ipd. (Dressler in de Beaugrande, 1992).

3.6.1 Koherentnost - pomenski odnosi med povedma

1.) Zgodba brez strukture (1 točka)

Pepelka je morala opravljati vsa hišna dela. Dobra vila pričarala z čarobno palico in spremenila dekle v prelepi obleki. Princ se je zaljubil Pepelko.

Besedilo št. 8

2.) Preprosti opisi oseb, predmetov ali ilustracij (2 točki)

Pri Pepelki se opazi kako žalostno pomiva tla. Princ in njegova sta zelo zaljubljena in se imata rada. Dobra vila se bogati z prelepo oblečena.

Besedilo št. 10

3.) Enostavno časovno nizanje dogodkov (3 točke)

Pepelka je veliko delati doma, ker čisto na tla, kuha, vedno žalostna. Ko vidim dobro Vila je pomagati bi rada lepo obleko Pepelka. Sedaj gremo v gradu zabava. Princ je videl Pepelka sta bi rada pogovarjali. Pepelka je vidim uro 12 bežimo, ker je stoptica padla čevlje en. Pepelka je nazaj staro obleka. Princ je prišel kdo je čevlje. Gospa proba čevlje ne more velika noga. Princ je vprašal pridi Pepelka pokaži en noge prava čevlje. Potem je Pepelka in Princ sta gremo v gradu. Zelo lepa ljubezen.

Besedilo št. 5

4.) Misli in čustva glavnih akterjev in odnosov med njimi (4 točke)

Zasanjana Pepelka je bila služkinja pri nekem gospodarju. Nekega dne je Pepelka ribala tla v sobi in zasanjano strmela v stopu in tako je nenadoma prikazala, dobra vila- Maja in je Pepelki vprašala, kaj si želi postati. In je Ppepelka odgovorila, da bi rada spremenila v princeso. Dobra vila je tokrat s čarobno palico pričarala v princeso. In je Pepelka tako vesela in tako je postala princesa. Zahvalila je dobri vili- Maji in je šla ven v naravo in poskakljala po travi. Zelo je srečna in je spet sanjarila o princu. Naenkrat je prikazal princ na belem konju. Približal je princesi in pokleknil na koleno

in vprašal: »Ali bi hotela postati moja žena?« Princesa je tako srečna in brez pomisleka dahnila: »da«. Kmalu sta se poročila. Konec srečne zgodbe.

Besedilo št. 7

5.) Vzročno-posledični odnosi (5 točk)

Pepelka opravlja hišna dela. Kralj priredi praznovanje v palači, da bi si princ izbral nevesto. Pepelka z bleščečo obleko pride na praznovanje. Na plesu jo princ opazi in je hotel plesati z njo. Po plesu Pepelka pobegne in med begom izgubi zlat čeveljček. Princ najde zlat čeveljček in končno dobi svojo nevesto.

Besedilo št. 11

3.6.2 Kohezivnost

Pri razčlembi kohezivnosti besedil sem ta razdelila glede na to, kako se v zgodbi razvija tema. In sicer gre za linearno tematsko razporeditev s tematskimi preskoki in brez njih. Besedilo s tematskimi preskoki je bilo točkovano z eno točko, besedilo brez tematskih preskokov pa z dvema točkama.

Pod drugo točko sem besedila razdelila glede na sredstva, ki v besedilu ohranjajo referenco. Opredelila sem se tudi na podkriterije, in sicer je pri nekaterih besedilih prišlo do dobesečnega ponavljanja, zato so bila ta besedila ocenjena slabše, medtem ko so bila besedila z uporabo nadomeščanja, torej z zaimki, sopomenkami, ipd., ocenjena najboljše. Nato pa sem se lotila še preštevanja uporabe konektorjev v vseh enajstih besedilih. Izpostavila sem samo dve, v katerih so vezniki ustrezno uporabljeni. Po preštetju vseh sem te razdelila v tabelo in za vsako besedilo napisala, kolikokrat se kateri izmed danih konektorjev v besedilu pojavi.

1.) Linearna tematska razporeditev

a) S tematskimi preskoki (1 točka)

Pri Pepelki se opazi kako žalostno pomiva tla.

Princ in njegova sta zelo zaljubljena in se imata rada.

Dobra vila se bogati z prelepo oblečena.

Besedilo št.10

b) Brez tematskih preskokov (2 točki)

Nekoč je živela sirota deklica. Morala je delati kot sužnja. Čistila je vse povsod. Bila je marljiva in poslušna deklica. Nenadoma se je prikazala dobra vila in je poslušala dekliščino prošnjo. Dobra vila je ugodila deklici pričarala je v čudovito pepelko. Tako je postala srečna pepelka. In upoštevala navodila od dobre vile. Pred polnočjo je pepelka šla na ples. Tam je zagledala princa. Princ je prosil pepelki ples. Ko sta se plesala in med plesom pepelka je spomnila da mora iti ven. Ko je odbilo polnoč je morala teči in njej je odpadlo en čevljev. Princ je iskal pepelko pa ni našel. Med potjo je našel njen čevljevček. Takrat se je potrudil da bi našel svojo pepelko. Šel je od grada do grada na koncu je našel svojo princesko in ljubezen. Kasneje sta se poročila. Obadva sta srečna do konca življenja.

Besedilo št. 2

Pepelka opravlja hišna dela. Kralj priredi praznovanje v palači, da bi si princ izbral nevesto. Pepelka z bleščečo obleko pride na praznovanje. Na plesu jo princ opazi in je hotel plesati z njo. Po plesu Pepelka pobegne in med begom izgubi zlat čevljevček. Princ najde zlat čevljevček in končno dobi svojo nevesto.

Besedilo št. 11

2.) Sredstva, s katerimi ohranjamo referenco

a) Dobesedno ponavljanje (1 točka)

Pepelka je pridna rada pomaga počisti tla kuha zelo žalostna ona mora treba vse uboga. Ko prišla dobra vila rada pomaga **pepelka** lepo obleči obleko. Šla v grad. Neka zabava je rada pogovarjali, ko prišel princ, pa rad povabi **pepelko**, ona pobegne stopnice padla čevlje. Princ šel iskala prava **pepelka**. Ko pokosi čevlje res točno, potem skupaj z **pepelko** šli v grad in sta srečno ljubezen.

Besedilo št. 4

Pepelka je veliko delati doma, ker čisto na tla, kuha, vedno žalostna. Ko vidim dobro Vila je pomagati bi rada lepo obleko **Pepelka**. Sedaj gremo v gradu zabava. **Princ** je videl **Pepelka** sta bi rada pogovarjali. **Pepelka** je vidim uro 12 bežimo, ker

*je stoptica padla čevlje en. **Pepelka** je nazaj staro obleka. **Princ** je prišel kdo je čevlje. Gospa proba čevlje ne more velika noga. **Prinec** je vprašal pridi **Pepelka** pokaži en noge prava čevlje. Potem je **Pepelka** in **Princ** sta gremo v gradu. Zelo lepa ljubezen.*

Besedilo št. 5

b) Nadomeščanje (uporaba zaimkov, sopomenk, ...) (2 točki)

*Nekoč je živela **sirota deklica**. Morala je delati kot sužnja. Čistila je vse povsod. Bila je marljiva in poslušna deklica. Nenadoma se je prikazala dobra vila in je poslušala dekliščino prošnjo. Dobra vila je ugodila deklici pričarala je v čudovito **pepelko**. Tako je postala srečna pepelka. In upoštevala navodila od dobre vile. Pred polnočjo je pepelka šla na ples. Tam je zagledala princa. Princ je prosil pepelki ples. Ko sta se plesala in med plesom pepelka je spomnila da mora iti ven. Ko je odbilo polnoč je morala teči in **njej** je odpadlo en čevlj. Princ je iskal pepelko pa ni našel. Med potjo je našel njen čevljček. Takrat se je potrudil da bi našel svojo pepelko. Šel je od grada do grada na koncu je našel svojo **princesko** in **ljubezen**. Kasneje sta se poročila. Obadva sta srečna do konca življenja.*

Besedilo št. 2

*Nekoč je živela **pepelka** ki je bila sužnja iz bogata. Bogati so samo zahtevali pepelki naj dela vse. Oni pa ne vsako noč je ona sanjala da bi prišla dobra vila, da bi se spremenila v **lepotična kralica**. Nekega dne je hodila v tržnico in je vidla lepega Fanta ki je jahau konja. To je bil Prins je rekel da pride v zabavo in **ona** je rekla da bo. In sta prišla sta oba prins in **lepotična kraljica** sta plesala. In naenkrat sta zaljubila oba. Prins je povabil lepotična kraljica v gradu. Tam sta srečno živela.*

Besedilo št. 6

3.) Uporaba konektorjev (3 točke)

*Pepelka je veliko delati doma, **ker** čisto na tla, kuha, vedno žalostna. **Ko** vidim dobro Vila je pomagati bi rada lepo obleko Pepelka. Sedaj gremo v gradu zabava. Princ je videl Pepelka sta bi rada pogovarjali. Pepelka je vidim uro 12 bežimo, **ker** je stoptica padla čevlje en, ...*

Besedilo št. 5

... Oni pa ne vsako noč je ona sanjala **da bi** prišla dobra vila, **da bi** se spremenila v lepotična kralica. Nekega dne je hodila v tržnico **in** je vidla lepega Fanta **ki** je jahau konja. **Ko** sta se plesala **in** med plesom pepelka je spomnila **da** mora iti ven. **Ko** je odbilo polnoč je morala teči **in** njej je odpadlo en čevelj, ...

Besedilo št. 6

Uporabljeni konektorji	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
<i>in</i>	17	5	4	1	1	5	12	0	4	2	3	54
<i>potem</i>	5		1	1	1							8
<i>da</i>	1	2	2			2						7
<i>ko</i>		2		3	1							6
<i>da bi</i>						2	1				1	3
<i>ker</i>	1				2							3
<i>ki</i>						2						2
<i>ampak</i>	1											1
<i>kaj</i>								1				1
<i>tako</i>		1										1

Tabela 1: Uporabljeni konektorji

3.7 Rezultati

3.7.1 Kvalitativna analiza z vidika koherentnosti in kohezivnosti

Glede na kriterije za ocenjevanje koherentnosti in kohezivnosti besedil lahko sklepamo, da je najmanj koherentno besedilo št. 8 najbolj pa št. 11. Izbrani besedili sta tudi glede na dolžino približno enako obsežni.

Pri besedilu št. 8 gre za zgradbo zgodbe, ki nima strukture, saj gre za neko enostavno nizanje dogajanja, ki pa je nepovezano ter nelogično. Besedilo je relativno kratko in v treh povedih je na kratko povzeto dogajanje, videno na ilustraciji. Zgodba ni strukturirana in členjena na uvod, jedro ter zaključek. Povedi so na nek način popolnoma nepovezane, kar se odraža tudi v zelo skromni uporabi jezikovnih izrazil, kot so na primer vezniki. Besedilo sicer nima tematskih preskokov, ampak si sledi, tako kot si sledijo ilustracije, ne vsebuje pa širokega nabora sredstev za vzpostavitev reference. Zato je to besedilo ocenjevano z najmanj točkami.

Pepelka je morala opravljati vsa hišna dela. Dobra vila pričarala z čarobno palico in spremenila dekle v prelepi obleki. Princ se je zaljubil Pepelko.

Besedilo št. 8

Na drugi strani imamo besedilo, ki je koherentno in kohezivno ocenjeno z največ točkami. Opisano dogajanje v zgodbi si časovno sledi, je smiselno in povezano z ustrezno uporabo konektorjev ter ostalih slovničnih prvin. Gre za vzročno-posledično ustrezna razmerja med napisanim. Pisec tudi pravilno uporablja koreferirajoče izraze, in sicer zaobljike (Pepelka – jo, z njo), različne izraze za isto referenco (praznovanje, ples). Pri navezovanju med napisanim avtor uporablja veznik *in*, kar naj bi predstavljalo višjo raven v procesu navezovanja (Marjanovič-Umek in drugi, 2004: 58). V besedilu je uporabljen tudi namerni odvisnik, kar je nakazano s pravo izbiro namernega veznika *da bi*. Edina napaka, ki se pojavi, je zamenjava glagolskega časa, in sicer po uporabi sedanjika se v četrti povedi pojavi preteklik

Pepelka opravlja hišna dela. Kralj priredi praznovanje v palači, da bi si princ izbral nevesto. Pepelka z bleščečo obleko pride na praznovanje. Na plesu jo princ opazi in je hotel plesati z njo. Po plesu Pepelka pobegne in med begom izgubi zlat čeveljček. Princ najde zlat čeveljček in končno dobi svojo nevesto.

Besedilo št. 11

Pomembno je tudi to, da je pisec najslabše ocenjenega besedila star 72 let, pisec najboljšega pa 48 let. Mogoče se tudi z vidika starosti, izobrazbe ter časa, v katerem so se/se pisci besedil izobražujejo in živijo, odraža kvaliteta napisanega.

3.8 Oblikoslovje in skladnja

V drugem delu raziskovanja sem se posvetila izključno oblikoslovnim in skladenjskim napakam v besedilih gluhih.

Pri analizi oblikoslovnih in skladenjskih napak sem se navezovala na članek avtorice Nicole Kuplenik *O jezikovnih napakah pri pisnem izražanju gluhih srednješolcev* (Kuplenik, 1999). In sicer sem povzela merila, na podlagi katerih sem razvrščala napake, ki so se pojavljale v

besedilih. Najprej sem se lotila oblikoslovnih, nato pa še skladijskih napak oz. odstopov od norme. Kjer je možno, so napake označene s krepkim tiskom.

3.8.1 Napake v oblikoslovju:

- a) Mešanje spolskih oblik pri samostalniku in glagolu

Prišla je angel in povedali.

*Drugi dan kralj je iskal **lepa Pepelka in obiskal mačeha, dve hči in pepelka.***

*Nekoč je živela revna, **tisti** mačeha je hudobna, da mora doma čisti, pospravlja, kuha ...itd.*

*Pepelka je bila žalostna, razmišljava da bi bila prihodnost **boljše**, lepa in princ.*

*Princ šel **iskala prava pepelka.***

- b) Izbira napačne števniske oblike

*Oče je peljal novo ženo in dve pol **sestra.***

*Potem je Pepelka in princ sta **gremo** v gradu.*

- c) Uporaba napačne besedne vrste

*Kralj je našel **steklo** čevlje.*

*Bomo šli **kralj** praznovanje na plesu, ker povabljeni od vse lepša deklico in bo izbral lepa deklica.*

*Princ je videl lepa Pepelka in **zaljubljenost.***

*Dobra vila je **čira čara sprememba** obleka za Pepelka.*

*Ko pokosi čevlje res točno, potem skupaj z Pepelko šli v grad in sta **srečno ljubezen.***

*Oni pa ne vsako noč je ona sanjala da bi prišla dobra vila, da bi se spremenila v **lepotična** kralica.*

*Dobra vila se bogati s **prelepo oblečena.***

*Princ je prišel **kdo** je čevlje, gospa proba čevlje ne more velika noga.*

*Pepelka je bila žalostna, **razmišljava** da bi bila prihodnost boljše lepa in princ.*

- č) Napačen zapis besede

dekliščino 'dekličino'

pred polnočnjo 'polnočjo'

prinčesko 'princesko'

obadva 'oba'
vidla 'videla'
pokosi 'poskusi, pomeri'
stoptica 'stopnica'
prinec 'princ'
vidla 'videla'
kralica 'kraljica'
prins 'princ'
jahou 'jahal, jezdil'

- d) Napake pri uporabi samostalniških oblik so napačno sklanjanje nove, še neznane besede, mešanje številskih oblik, mešanje samostalnikovih krajevnih oblik:

-napačno sklanjanje besede

*Dobila je **lepa obleko**, **steklo čevlje**, ...*

*Drugi dan kralj je iskal **lepa pepelka** in obiskal **mačeha**, **dve hči** in **pepelka**.*

*Prosil je **pepelki** ples.*

*Bila je vesela **lepo obleko** in **čarobno čevlje**.*

*Dobra vila rada pomaga **pepelka**.*

*Prinec je vprašal pridi **Pepelka** pokaži **en noge** prava čevlje.*

-napačna raba sklonov ob predlogih/napačna raba predlogov

*Smo spoznali, ..., potem oče je bi morali iti v **službi**, deklica ni želela oditi in žalostna*

*Deklica je tekla do **oče**.*

*Potem je **Pepelka** in **Princ** sta gremo v **gradu**.*

*Strmela je v **stropu**.*

*Nekega dne je hodila v **tržnico** in je vidla lepega **Fanta** ki je jahou konja.*

*To je bil **Prins** je rekel da pride v zabavo in ona je rekla da bo.*

-mešanje številskih oblik

*Prinec je vprašal pridi **Pepelka** pokaži **en noge** prava čevlje.*

- e) Mešajo se tudi glagolske kategorije- *vidski pari* (dovršna in nedovršna oblika glagola), neuporaba proste pripone se/si, številске oblike, časovne oblike, naklonske oblike

-vidski pari

Dobra vila in je **poslušala** dekliščino prošnjo.

Pepelka je morala **pomit** na tla.

Šla je ven in **poskakljala** po travi.

Nekega dne je **hodila** v tržnico in je **vidla** lepega Fanta ki je jahou konja.

-številске oblike

Potem sta **dve sestri nagaja in smeji**.

Mačeha in **dve hči smo** jedli na večerja in **klepetamo**.

-časovne oblike

Na plesu je princ **opazi** in je hotel plesati z njo.

Deklica je tekla do oče. Veliko **joče joče joče ...** in na grob.

Mačeha in dve hči **smo jedli** na večerja in **klepetamo**.

-naklonske oblike

Potem mačeha je povedala deklica, da **morala** vse **pospravlja** po hiši.

Zabava ples je kralj takoj opazil lepa Pepelka, **hotel plesal** in plesata, potem Pepelka je ušla in skočila kočijo z buča.

Tisti mačeha je hudobna da **mora** doma **čisti, pospravlja, kuha ...** itd.

Pepelka je **morala pomit** na tla.

Pepelka je pridna, rada pomaga počisti tla, kuha, zelo žalostna, ona **mora treba** vse **uboga**.

-izpust naklonske oblike

Pepelka je veliko delati doma, ker čisto na tla, kuha, vedno žalostna.

3.8.2 Napake v skladnji:

- a) Napačna tvorba besednih zvez

pomahala z adijo pomahala v 'slovo'

kočijo z buča 'kočijo, pričarano iz buče'

čira čara sprememba 's čarovnijo jo je spremenila'

konec srečne zgodbe 'konec je bil srečen'

b) Neutrjeni skladenjski vzorci/mešanje vzorcev

Bomo šli kralj praznovanje na plesu, zabava ples je kralj takoj opazil lepa Pepelka, hotel plesal in plesata ... in skočila kočijo z buča ... za probaj obuj steklo čevlje dve hči ni prava.

Pepelka je bila žalostna, razmišlja da bi bila prihodnost boljše lepa in princ.

Dobra vila je čira čara sprememba obleka za pepelka. Princ je videl lepa Pepelka in zaljubljenost.

Princ je šel obisk Pepelki in sestri, katera je prava manjši čarobni čevlji, sta dve sestri ni prava, na koncu probala je prava Pepelka.

Ona mora treba vse uboga.

Ko pokaže čevlje res točno, potem skupaj z Pepelko šli v grad in sta srečno ljubezen. Ko vidim vila je pomagati bi rada lepo obleka Pepelka. Potem je Pepelka in Princ sta gremo v gradu.

Nekoč je živela Pepelka, ki je bila sužnja iz bogata.

Dobra vila se je Pepelki usmilila in jo pričarala v staro na novo.

Dobra vila se bogati z prelepo oblečena.

Princ šel iskala prava Pepelka.

Bomo šli kralj praznovanje na plesu, ker povabljeni od vse lepša deklica in bo samo eno izbral lepa deklica.

c) Zamenjava glagolskega časa

*Princesa **je** tako **srečna** in brez pomisleka dahnila: »da«. Kmalu sta se poročila. Konec srečne zgodbe.*

*Kasneje **sta se poročila**. Obadva **sta srečna** do konca življenja.*

*Pepelka **je** vesela lepo obleko in čarobno čevlje, kasneje je šla zvečer na ples, princ je videl lepa pepelka in zaljubljenost.*

*Na plesu jo princ **opazi** in je hotel plesati z njo.*

*Deklica je tekla do oče. Veliko **joče joče joče**.*

*Mačeha in dve hči smo jedli na večerja in **klepetamo**.*

č) Odvečna raba pomožnika

Nato mačeha je kliče: PEPELKA.

*Smo spoznali, ..., potem oče **je** bi morali iti v službi, deklica ni želela oditi in žalostna, potem oče in deklica objela in pomahala z adijo na pot.*

d) Izpust pomožnika

Deklica ni želela oditi in žalostna.

e) Napačno naštevanje oziroma napačno povezovanje stavkov v zložene povedi

Prišel je padel in odšel nebesa.

Prišla je angel in povedali: ne joče, kaj narobe, boža, ...

f) Težave z vezniki oziroma napačna tvorba odvisnikov

Bomo šli kralj praznovanje na plesu, ker povabljeni od vse lepša deklica in bo samo eno izbral lepa deklica.

g) Napačen besedni red

Potem mačeha je povedala deklica, da morala vse pospljalo po hiši.

Bomo šli kralj praznovanje na plesu, ker povabljeni od vse lepša deklico in bo samo eno izbral lepa deklica.

Zabava ples je kralj takoj opazil lepa Pepelka, hotel plesal in plesata, potem pepelka je ušla in skočila kočijo z buča.

Pepelka in princ sta plesala, na koncu pepelka je gledala na uro že polnoči, takoj je tekla domov, princ isto takoj tekel je našel čarobni čevlji.

Princ je šel obisk pepelki in sestri, katera je prava manjši čarobni čevlji, sta dve sestri ni prava, na koncu probala je prava pepelka.

Ko prišla dobra vila rada pomaga pepelka lepo obleči obleko.

Ko vidim dobro Vila je pomagati bi rada lepo obleko Pepelka.

Za konec je Pepelka zaljubila v princa in sta živela do konca srečnih dni.

h) Težave z glagoli s prostostoječo pripono se/si

Zasanjana Pepelka je bila služkinja pri nekem gospodarju. Nekega dne je Pepelka ribala tla v sobi in zasanjano strmela v stopu in tako je nenadoma prikazala, dobra vila- Maja in je Pepelki vprašala, kaj si želi postati. In je Pepelka odgovorila, da bi rada spremenila v princeso. Dobra vila je tokrat s čarobno palico pričarala v princeso. In je Pepelka tako vesela in tako je postala princesa. Zahvalila je dobri vili- Maji in je šla

ven v naravo in poskakljala po travi. Zelo je srečna in je spet sanjarila o princu. Naenkrat je prikazal princ na belem konju. Približal je princesi in pokleknil na koleno in vprašal: »Ali bi hotela postati moja žena?« Princesa je tako srečna in brez pomisleka dahnila: »da«. Kmalu sta se poročila. Konec srečne zgodbe.

Na koncu kralj in pepelka sta poročila in srečni.

- i) Gluha oseba govori o sebi kot v 3. osebi ali obratno

*Mačeha in dve hči **smo jedli** na večerja in **klepetamo**.*

*Pepelka je veliko delati doma, ker čisto na tla, kuha, vedno žalostna. Ko **vidim** dobro Vila je pomagati bi rada lepo obleko Pepelka.*

*Pepelka je **vidim** uro 12 bežimo.*

3.9 Interpretacija rezultatov

Kot je že napisano v teoretičnem delu diplomske naloge, je po razčlembi napisanih besedil prelingvalno gluhih oseb moč sklepati, da pri teh res ne gre za vedno iste napake, temveč za neko mešanico nepravilnosti, ki se pojavljajo na različnih mestih. Včasih se ena napaka pojavi, spet drugič za isti način izražanja ni napak in je tvorba določenega jezikovnega izraza pravilna. Morebiti gre le za slučajnost pravilne rabe ali pa za resno poznavanje in uporabo slovničnih pravil.

Nobeno od enajstih besedil, ki so bila obravnavana, ni bilo slovnično ali kako drugače neoporečno. Napake so se namreč največkrat pojavljale na oblikoslovni in skladenjski ravni. Slednja je za gluhe najtežji segment.

Na oblikoslovni ravni se pogosto pojavlja mešanje spolskih oblik pri samostalniku in glagolu, kjer je razvidno nepoznavanje slovničnega spola in posledično je tudi v končnicah pri pridevniku in glagolu napaka: *Prišla je angel in povedali. Da bi bila prihodnost boljše, lepa in princ. Princ šel iskala.* Gluhi uporabljajo tudi napačne števniske oblike, ko gre na primer za napačno sklanjanje, in sicer za ne rabo dvojine: *Oče je peljal novo ženo in dve pol sestra.* Zelo pogosto se v besedilih zasledi napačna izbira besedne vrste, kjer je namesto glagola rabljen samostalni oziroma pridevnik: *Princ je videl lepa Pepelka in zaljubljenost. Pepelka je bila*

žalostna, razmišlja. ... potem skupaj z pepelko šli v grad in sta srečno ljubezen. Tudi pri pravilnem zapisu besed se pojavljajo napake, kar je moč pripisati slabšem besednem zakladu oz. le približnem poznavanju določenih besed: *dekliščino* 'dekličino', *pred polnočnjo* 'polnočjo', *stoptica* 'stopnica', *prins* 'princ', *pokosi* 'poskusi, pomeri'. Kot pričakovano, se je veliko napak pojavilo pri sklanjanju, kajti za gluhe je eno težjih področij oblikoslovja pravilno sklanjanje besed. Zanje je namreč vsaka beseda v drugem sklonu nova in se jo morajo naučiti tako kot se slišači učijo tujih besed, zato lahko rečemo, da je za gluhe slovenščina neke vrste tuj jezik: *Dobila je lepa obleko. Drugi dan kralj je iskal lepa pepelka in obiskal mačeha, dve hči in pepelka. Prosil je Pepelki ples. Bila je vesela lepo obleko in čarobno čevlje. Dobra vila rada pomaga pepelka. Pokaži en noge.* Seveda se posledično pojavlja tudi napačna raba sklonov ob predlogih in tudi na določenih mestih neustrezna raba prepozicij: *Deklica je tekla do oče. Nekega dne je hodila v tržnico. Princ je rekel da pride v zabavo.* Tudi raba glagolske kategorije, predvsem dovršna in nedovršna oblika glagola, je neustrezna: *Šla je ven in poskakljala po travi. Nekega dne je hodila v tržnico. Pepelka je gledala na uro.* Pri glagolu je tudi problematična številska oblika: *Potem sta dve sestri nagaja in smeji. Mačeha in dve hči smo jedli.* Pojavljajo se tudi težave pri mešanju časovnih oblik, namreč v isti povedi sta rabljena dva različna časa: *Deklica je tekla do oče. Veliko joče joče joče. Mačeha in dve hči smo jedli na večerja in klepetamo.* Neustrezno je tudi spreganje glagola ob naklonskih oblikah glagola, in sicer neuporaba nedoločnika: *Tisti mačeha je hudobna da mora doma čisti, pospravlja, kuha. Pepelka je morala pomit na tla.*

Kot že napisano, je sintaksa za gluhe »najtrši oreh«, kajti gre za kompleksnejšo raven, ki jo normalno slišači s pomočjo sluha usvajajo veliko lažje kot pa slušno ovirane osebe. V pisnem in tudi govorjenem jeziku so velikokrat uporabljene besede, ki jih težko razložimo, in sicer poznamo različna mašila, členke ali pa fraze, ponekod so težko razložljivi nekateri vezniki. Zaradi tega t. i. abstraktnega pomena nekaterih besed so gluhi zmedeni, jih ne razumejo in jih ne znajo pravilno umestiti v besedilo.

Kar zadeva skladenjsko raven, se velikokrat pojavlja napačno tvorjenje besednih zvez: *pomahala z adijo pomahala v 'slovo', čira čara sprememba 's čarovnijo jo je spremenila', konec srečne zgodbe 'konec je bil srečen'.* Tam, kjer je nepotrebna raba pomožnika, jo gluhi uporabljajo, saj nekateri verjetno avtomatično k vsakemu glagolu dodajo še pomožnik, ne da bi vedeli, da se v sedanjiku pomožnik ne uporablja: *Nato mačeha je kliče. Potem oče je bi morali iti v službi.* Nasprotno pri nekaterih primerih pomožnik manjka: *Deklica ni želela oditi in žalostna.* Gluhi zaradi slabšega poznavanja stavčnih struktur napačno povezujejo stavke v

zložene povedi, težave pa se pojavijo tudi pri tvorbi odvisnikov: *Prišla je angel in povedali: ne joče, kaj narobe, boža. Bomo šli kralj praznovanje na plesu, ker povabljeni od vse lepša deklica in bo samo eno izbral lepa deklica.* Velika težava gluhih je tudi besedni red. Ta namreč velikokrat povzroča preglavice tudi slišječim osebam, vendar normalno slišječim besede nekako razvrščajo po posluhu, gluhih pa je to onemogočeno. Glede na to, da slovenščina nima nekega »trdnega« pravila stalne pravilne stave besed v stavku, kot ga ima na primer nemščina, je ta težava pri gluhih predvidena: *Potem mačeha je povedala deklica, da morala vse pospljati po hiši. ... potem pepelka je ušla in skočila kočijo z buča. ... princ isto takoj tekel je našel čarobni čevlji.* Pri eni osebi pa se je konstantno ponavljala težava s prostostoječo pripono se/si za izražanje povratnosti, zato bom kot primer navedla besedilo v celoti: *Zasanjana Pepelka je bila služkinja pri nekem gospodarju. Nekega dne je Pepelka ribala tla v sobi in zasanjano strmela v stopu in tako je nenadoma prikazala, dobra vila- Maja in je Pepelki vprašala, kaj si želi postati. In je Pepelka odgovorila, da bi rada spremenila v princeso. Dobra vila je tokrat s čarobno palico pričarala v princeso. In je Pepelka tako vesela in tako je postala princesa. Zahvalila je dobri vili- Maji in je šla ven v naravo in poskakljala po travi. Zelo je srečna in je spet sanjarila o princu. Naenkrat je prikazal princ na belem konju. Približal je princesi in pokleknil na koleno in vprašal: »Ali bi hotela postati moja žena?« Princesa je tako srečna in brez pomisleka dahnala: »da«. Kmalu sta poročila. Konec srečne zgodbe.* Zanimivo je tudi to, da nekateri gluhi govorijo o sebi v 3. osebi ali obratno: *Pepelka je vidim uro 12 bežimo. Pepelka je veliko delati doma, ker čisto na tla, kuha, vedno žalostna. Ko vidim dobro Vila je pomagati bi rada lepo obleko Pepelka.*

Kot zanimivost ali posebnost lahko na podlagi besedil navedemo, da prelingvalno gluhi v nekaterih primerih pravilno uporabljajo svojilne zaimke, kar celo normalno slišječim velikokrat povzroča precej preglavic: *Ali bi hotela postati moja žena? Princ najde zlat čeveljček in končno dobi svojo nevesto.*

4 Sklep

Da bi dobila odgovore na zastavljena raziskovalna vprašanja, sem se v diplomskem delu posvečala razčlembi enajstih besedil prelingvalno gluhih oseb, ki so bila napisana na podlagi slikovnega gradiva s pomočjo treh ključnih besed, ki naj bi jih uporabili v svojem pisnem sestavku *Pepelki bratov Grimm*.

Potrebno je poudariti, da je šlo pri raziskavi za zelo majhen vzorec (11 različno starih oseb), od šoloobveznih do upokojencev. Zaradi nereprezentativnega vzorca rezultatov ni mogoče posploševati, kažejo pa se neke tipične značilnosti, ki se pojavljajo v besedilih. Vidimo, da gre za zelo različno koherentno in kohezivno ustrezno oz. neustrezno napisane sestavke. Nekateri so bili boljši, spet drugi slabši. Po prebiranju in posvečanju vsakemu besedilu posebej, sem prišla do zaključka, da besedila sicer niso koherentno slaba, da pa se pojavlja več težav kar zadeva kohezivnost. Verjetno je to posledica slabšega poznavanja slovničnih pravil slovenskega jezika in je zato tudi raba napačna. Treba je vedeti, da je skladnja kompleksna jezikovna raven, ki pa je gluhih težko razumljiva. Nečemu, kar je normalno sliščim samoumevno, bi se morali gluhi posebej posvečati in nameniti veliko več časa, da bi določene jezikovne izraze potem znali pravilno uporabljati pri pisnem izražanju in dejansko razumeli njihov pomen ter jih bili sposobni pravilno povezovati v višje jezikovne enote. Tako kot je počasnejše usvajanje jezika v otroštvu, tako tudi težje usvajajo pravila in rabo teh pri pisnem sporazumevanju, saj jim nekateri jezikovni izrazi, kot so mašila, fraze in celo zaimki, niso čisto jasni in ne vedo, zakaj morajo stati v neki povedi. Skratka ne vidijo logike uporabe nekaterih nepolnopomenskih izrazov pri sporazumevanju (pisnem in govornem). Sliščči jih vrivajo v povedi, ker se jim na podlagi posluha zdi, da sodijo in so ustrezni za rabo v določenih govornih in pisnih situacijah, gluhi pa so za to prikrajšani.

Kot že napisano, so bila nekatera besedila boljša druga pa slabša. Lahko bi za kriterij presoje, od česa je kakovost napisanega odvisna, vzeli starost posameznika ali pa mogoče poklic, ki ga opravlja, saj vemo, da je danes veliko gluhih, ki dosegajo tudi univerzitetno izobrazbo in so visoko izobraženi. To v preteklosti v veliki večini ni bilo možno in so bili gluhi omejeni na le nekaj možnih poklicev, ki so jih pridobili s srednješolsko izobrazbo, nekateri, odvisno od socialnega okolja, v katerem so živeli, in dojemanja družbe, pa so dosegli le osnovnošolsko izobrazbo, kar pa je vsekakor premajhen časovni razpon, kar zadeva izobraževanje, v katerem bi gluha oseba ob nekaj urah pouka slovenščine na teden pridobila dobro jezikovno znanje in kompetenco ter jezik znala pravilno uporabljati v praksi. Kakovost pisnega izražanja

prelingvalno gluhih je lahko odvisna tudi od pedagogov in učnih načrtov, skozi katere se ti izobražujejo. V preteklosti se gluhosti in drugim oblikam ovire sluha ni posvečalo veliko časa, zato to področje tudi še ni dovolj raziskano. Danes je drugače, saj se v 21. stoletju vzporedno s hitrim tehnološkim napredkom tudi gluhih in naglušnim nudi različne pripomočke in načine za boljšo informiranost in lažjo komunikacijo. Na drugi strani pa je bolj kot kar koli drugega pomembna posameznikova lastna volja do jezika, »posluh« za učenje jezikov in samoiniciativnost. Če gluha (ali pa normalno slišča) oseba rada bere, si lahko na ta način širi besedni zaklad in usvaja pravilne jezikovne vzorce, če pa ni posebnega zanimanja za jezik, pa je posledično tudi znanje in jezikovna zmožnost slabša. Zaradi premajhnega vzorca ljudi, katerih besedila sem analizirala, pa si teh ugotovitev ne bi upala posploševati na širšo množico slušno oviranih oseb.

5 Povzetek

V diplomskem delu sem se ukvarjala z jezikovnimi napakami, ki jih prelingvalno gluhe osebe, zaradi svoje slušne oviranosti in posledično slabšega znanja pravil in uporabe slovenskega knjižnega jezika, delajo pri pisnem izražanju. V prvem delu diplomske naloge sem na kratko razložila, kako se prelingvalno gluhi otroci učijo jezika in to primerjala z normalno slišječimi, kako ključen je sluh pri usvajanju katerega koli jezika ter da je slovenski knjižni jezik zanje tuj jezik, saj se ga morajo naučiti prav tako, kot se morajo normalno slišечи učiti kateri koli drugi tuj jezik. Zanje je prvi jezik slovenski znakovni jezik. V empiričnem delu sem se posvečala podrobni analizi enajstih zgodb, ki so jih naključno izbrani prelingvalno gluhi ljudje napisali na podlagi ilustracije zgodbe o Pepelki bratov Grimm. Po moji oceni pisnih sestavkov, na podlagi kriterijev za ocenjevanje koherentnosti in kohezivnosti zgodb, sem ugotovila, da imajo gluhi več težav kar zadeva kohezivnost, saj je pri tej pomembno dobro poznavanje slovničnih pravil in njihove pravilne uporabe. V nadaljevanju sem se posvetila še oblikoslovju in skladnji ter razvrstila najpogostejše napake, ki so se pojavljale v napisanih tekstih. V sklepu sem poskušala ugotoviti vzrok za slabše poznavanje pravil slovenskega knjižnega jezika in kako bi se lahko to glede na čas, v katerem živimo, v bodoče izboljšalo ter pripomoglo k boljši kompetentnosti slušno oviranih oseb pri pisnem in govornem sporazumevanju.

6 Viri in literatura

Bauman, J., Ciglar, V., Holec, D. (2009): *Stanje slovenskega znakovnega jezika: ekspertiza*. Ljubljana: Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik.

Cepec, M., Podboršek, L. (1992): *Govorica rok 2: priročnik za učenje znakovnega jezika*. Ljubljana: Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih Ljubljana.

Dressler, W. in de Beaugrande, R. (1992): *Uvod v besediloslovje*. Ljubljana: Park.

Globačnik, B. (2000): Slovenski jezik in slovenski znakovni jezik, *Cogito* 6 (96-104).

Education.com. 2015: Color the Cinderella Moment.

<http://www.education.com/worksheet/article/cinderella-story-sequencing-pictures/>. (Dostop 5. 1. 2015)

Krajnc, K. (2001): Komunikacija in jezik, *Cogito* 7 (75-76).

Kranjc, S. (1999): *Razvoj govora predšolskih otrok*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Kuplenik, N. (1999): O jezikovnih napakah pri pisnem izražanju gluhih srednješolcev. *Jezik in slovstvo* 44/5 (43-57).

Kuplenik, N. (1999): O jezikovnih napakah pri pisnem izražanju gluhih srednješolcev. *Jezik in slovstvo* 44/5 (169-178).

Kuplenik, N. (1999): Odstopanje od jezikovne norme v pisnem izražanju gluhih srednješolcev, *Cogito* 5 (42-49).

Kuplenik, N., (1999): Razvoj jezikovne zgradbe pri gluhih dijakih na ZGN Ljubljana, *Cogito* 9 (50-55).

Marjanovič Umek, L., Fekonja, U. in Kranjc, S. (2004): Pripovedovanje zgodbe kot pristop za ugotavljanje otrokovega govornega razvoja. *Psihološka obzorja*, 13/1 (43-64).

Peljhan, Ž. (2007): Zgodnje učenje jezika, *Cogito* 11 (17-18).

Podboršek, L., (1990): *Uvajanje znakovnega jezika v vzgojo, izobraževanje in usposabljanje slušno prizadetih v Sloveniji*. Ljubljana: Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih Ljubljana.

Podboršek, L., Sikošek, E. (2000): Jezikovni pristop k učnim vsebinam v izobraževanju gluhih, *Cogito* 6 (92-95).

Repnik, V. (1999): Pouk slovenskega jezika na višji stopnji osnovne šole, *Cogito* 5 (30-33).

Toporišič, J. (2008): *Pojmovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika*. V: Toporišič, J. Stilnost in zvrstnost. Ljubljana: Založba ZRC.

ZDGNS. 2014: *Znakovni jezik*. Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije. Ljubljana. 1 str.
<http://www.zveza-gns.si/o-zvezi/znakovni-jezik/>. (Dostop 3. 2. 2016)

Žele, A. (2007): *Kako nevsiljivo povezovati znakovni jezik s pisnim sporočanjem*. Ljubljana.
<http://www.tolmaci.si/?id=6&c=60&p=13>. (Dostop 16. 4. 2015)

7 Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo in da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 10. februarja 2016

Monika Kocjan

8 Priloge:

- Pretipkani pisni sestavki na podlagi ilustracije (*Zgodba o Pepelki* bratov Grimm)
- Kopije originalnih pisnih sestavkov na podlagi ilustracije (*Zgodba o Pepelki* bratov Grimm)

Pretipkani pisni sestavki na podlagi ilustracije (*Zgodba o Pepelki* bratov Grimm)

1.

Bila je živahna deklica. Oče je peljal novo ženo in dve pol sestra. Ta žena je bila pokvarjena oseba. Smo spoznali, ... potem oče je bi morali iti v službi, deklica ni želela oditi in žalostna, potem oče in deklica objela in pomahala z adijo na pot. Prišel je padel in odšel nebesa. Deklica je tekla do oče. Veliko joče, joče, joče ... in na grob. Potem mačeha je povedala deklica, da morala vse pospljala po hiši. Deklica je bila umazana od dim, pepel, nato Mačeha je kliče: PEPELKA.

Mačeha in dve hči smo jedli na večerja in klepetamo: Bomo šli kralj praznovanje na plesu, ker povabljeni od vse lepša deklico in bo samo eno izbral lepa deklica. Tudi pepelka je hotela iti ples, ampak mačeha ne pusti iti in zaprta sobo. Pepelka je veliko jokala. Prišla je angel in povedali: ne joče, kaj narobe, boža, ... Pepelka je želela iti na ples in angel je čarobna. Pepelka je dobila lepa obleka, steklo čevlje, ...

Zabava ples je kralj takoj opazil lepa Pepelka, hotel plesal in plesata, potem pepelka je ušla in skočila kočijo z buča. Kralj je našel steklo čevlje.

Drugi dan kralj je iskal lepa pepelka in obiskal mačeha, dve hči in pepelka. Za probaj obuj steklo čevlje dve hči ni prava, potem pa še pepelka končno je prava. Vsi so presenečeni. Na koncu kralj in pepelka sta poročila in srečni.

Ženska, 36 let, šivilja

2.

Nekoč je živela sirota deklica. Morala je delati kot sužnja. Čistila je vse povsod. Bila je marljiva in poslušna deklica. Nenadoma se je prikazala dobra vila in je poslušala dekliščino prošnjo.

Dobra vila je ugodila deklici pričarala je v čudovito pepelko. Tako je postala srečna pepelka. In upoštevala navodila od dobre vile.

Pred polnočjo je pepelka šla na ples. Tam je zagledala princa. Princ je prosil pepelki ples. Ko sta se plesala in med plesom pepelka je spomnila da mora iti ven. Ko je odbilo polnoč je morala teči in njej je odpadlo en čevlj. Princ je iskal pepelko pa ni našel. Med potjo je našel njen čevljček. Takrat se je potrudil da bi našel svojo pepelko. Šel je od grada do grada na koncu je našel svojo princesko in ljubezen. Kasneje sta se poročila. Obadva sta srečna do konca življenja.

Ženska, 47 let, osnovnošolska izobrazba

3.

Nekoč je živel revna, tisti mačeha je hudobna da mora doma čisti, pospravlja, kuha ... itd. Potem sta dve sestri nagaja in smeji. Pepelka je bila žalostna, razmišlja da bi bila prihodnost boljše lepa in princ. Dobra vila je prišla vidla na pepelko žalostno. Dobra vila je čira čara sprememba obleka za pepelka. Pepelka je vesela lepo obleko in čarobno čevlje, kasneje je šla zvečer na ples, princ je videl lepa pepelka in zaljubljenost. Pepelka in princ sta plesala na koncu pepelka je gledala na uro že polnoči, takoj je tekla domov, princ isto takoj tekel je našel čarobni čevlji. Princ je šel obisk pepelki in sestri, katera je prava manjši čarobni čevlji, sta dve sestri ni prava, na koncu probala je prava pepelka. Končno sta postala pepelka in princ zaljubljena.

Ženska, 39 let, slaščičarka

4.

Pepelka je pridna rada pomaga počisti tla kuha zelo žalostna ona mora treba vse uboga. Ko prišla dobra vila rada pomaga pepelka lepo obleči obleko. Šla v grad. Neka zabava je rada pogovarjali, ko prišel princ, pa rad povabi pepelko, ona pobegne stopnice padla čevlje. Princ šel iskala prava pepelka. Ko pokosi čevlje res točno, potem skupaj z pepelko šli v grad in sta srečno ljubezen.

Ženska, 53 let, torbarka

5.

Pepelka je veliko delati doma, ker čisto na tla, kuha, vedno žalostna. Ko vidim dobro Vila je pomagati bi rada lepo obleko Pepelka. Sedaj gremo v gradu zabava. Princ je videl Pepelka sta bi rada pogovarjali. Pepelka je vidim uro 12 bežimo, ker je stoptica padla čevlje en. Pepelka je nazaj staro obleka. Princ je prišel kdo je čevlje. Gospa proba čevlje ne more velika noga. Princ

je vprašal pridi Pepelka pokaži en noge prava čevlje. Potem je Pepelka in Princ sta gremo v gradu. Zelo lepa ljubezen.

Ženska, 38 let, šivilja

6.

Nekoč je živela pepelka ki je bila sužnja iz bogata. Bogati so samo zahtevali pepelki naj dela vse. Oni pa ne vsako noč je ona sanjala da bi prišla dobra vila, da bi se spremenila v lepotična kraljica. Nekega dne je hodila v tržnico in je vidla lepega Fanta ki je jahau konja. To je bil Prins je rekel da pride v zabavo in ona je rekla da bo. In sta prišla sta oba prins in lepotična kraljica sta plesala. In naenkrat sta zaljubila oba. Prins je povabil lepotična kraljica v gradu. Tam sta srečno živela.

Moški, 15 let, dijak

7.

Zasanjana Pepelka je bila služkinja pri nekem gospodarju. Nekega dne je Pepelka ribala tla v sobi in zasanjano strmela v stopu in tako je nenadoma prikazala, dobra vila- Maja in je Pepelki vprašala, kaj si želi postati. In je Pepelka odgovorila, da bi rada spremenila v princeso. Dobra vila je tokrat s čarobno palico pričarala v princeso. In je Pepelka tako vesela in tako je postala princesa. Zahvalila je dobri vili- Maji in je šla ven v naravo in poskakljala po travi. Zelo je srečna in je spet sanjara o princu. Naenkrat je prikazal princ na belem konju. Približal je princesi in pokleknil na koleno in vprašal: »Ali bi hotela postati moja žena?« Princesa je tako srečna in brez pomisleka dahnila: »da«. Kmalu sta se poročila. Konec srečne zgodbe.

Moški, 50 let, elektromehanik

8.

Pepelka je morala opravljati vsa hišna dela. Dobra vila pričarala z čarobno palico in spremenila dekle v prelepi obleki. Princ se je zaljubil Pepelko.

Ženska, 49 let, šivilja

9.

Pepelka je morala pomiti na tla. Na sebi je imela strgano in staro obleko. Dobra vila se je Pepelki usmilila in je pričarala v staro na novo, čudovito in prelepo obleko. Za konec je Pepelka zaljubila v princa in sta živela do konca srečnih dni.

Ženska, 46 let, šivilja

10.

Pri Pepelki se opazi kako žalostno pomiva tla.
Princ in njegova sta zelo zaljubljena in se imata rada.
Dobra vila se bogati z prelepo oblečena.

Ženska, 72 let, šivilja

11.

Pepelka opravlja hišna dela. Kralj priredi praznovanje v palači, da bi si princ izbral nevesto. Pepelka z bleščečo obleko pride na praznovanje. Na plesu jo princ opazi in je hotel plesati z njo. Po plesu Pepelka pobegne in med begom izgubi zlat čeveljček. Princ najde zlat čeveljček in končno dobi svojo nevesto.

Moški, 48 let, orodjar